

SAULĖ PUČILIAUSKAITĖ

Kauno technologijos universitetas

FILOSOFINIS ETIUDAS APIE MOTERS SPRENDIMO GELMĘ

A Philosophical Sketch Concerning the Depth of Woman's Decision

SUMMARY

In this article we present an earnest effort to think about the nature of a *woman's* decision. Thus, we ask our readers to think about one of the most important decisions of a woman's life in philosophical terms. To achieve this aim, we investigate the relations between the concept of choice and the concept of decision. Our method of thinking is the analysis of the novel by Virginia Woolf 'Mrs. Dalloway', in which we see as an example of the problem (even 'heart' and 'sincerity' find their places in it). We also take a brief glance into 'Orlando' and a few sentences of Kant's 'Critique of Practical Reason' to explore the relations between the concepts of 'man' and 'personality' and discover that the concept of 'man' is much more relevant in this case. We explore the motives of woman's saying 'Yes' and saying 'No' and find out, that saying 'No' is much clearer than saying 'Yes'. The ground of saying 'Yes' remains obscure. All our effort is directed to illustrate speaking (writing, thinking) in a 'woman's voice'(Derrida).

SANTRAUKA

Šis straipsnis yra rimta pastanga mąstyti apie sprendimą kaip *moters* sprendimą. Tad mes kviečiame skaitytojus į vieną svarbiausių sprendimų moters gyvenime pabandyti pažvelgti *filosofiškai*. Siekdami šio tikslo, mes tyrinėjame santykius tarp pasirinkimo ir sprendimo sąvokų. Šio tyrimo metodas – Virginijos Woolf romano *Ponia Delovėj* analizė. Mums regisi, jog šis romanas yra sprendimo – pasirinkimo problemos ekspozicija (netgi „širdies“ ar „nuoširdumo“ problematika išryškėja jos kontekste). Žvilgteldami į šios rašytojos *Orlandą* ir Kanto *Praktinio proto kritiką* mes išryškiname „vyro“ ir „asmenybės“ sąvokų sąsajas ir padarome išvadą, kad *šiuo* (sprendimo) atveju svarbesnė yra būtent „vyro“, o ne „asmenybės“ sąvoka. Ištyrę galimus „Taip“ ir „Ne“ sakymo motyvus, mes pamatome, kad sakymo „Ne“ motyvai yra daug aiškesni nei sakymo „Taip“. Sakymo „Taip“ pamatas lieka tamsus. Visa mūsų pastanga siekia iliustruoti kalbėjimą (rašymą, mąstymą) „moters balsu“ (Derrida).

RAKTAŽODŽIAI: *moters balsas*, pasirinkimas, sprendimas, vyras, asmenybė, meilė, širdis.

KEY WORDS: *woman's voice*, choice, decision, man, personality, love, heart.

Klausimas. Savo paskaitose Jūs keletą kartų minėjote sąvoką „moters balsas“. Kaip Jūs suprantate šią sąvoką ir koks Jūsų santykis su feminizmu?

Atsakymas. Feminizmas ir „moters balso“ sąvoka yra skirtingos problemos. Dabar vargu ar sugebėsiu atsakyti tiksliai. [...]

Interviu su Jacque'u Derrida

PRIEŠISTORĖ

(Problemos turi ne tik pagrindimą, bet ir priešistorę)

Mano tiesiai prigimčiai ilgą laiką buvo nesuprantama, kodėl knygoje, filmuose ir gyvenime mylintys žmonės nebūna drauge, *nors vienas kitą myli*. Kodėl? – klausdavau aš; *kodėl?* Kodėl mer-

gina pasirenka vieną, nors myli kitą? Arba: kodėl ji pasirenka kitą, nors kuris nors vienas ją myli? Štai todėl mes nusprendėme pagvildinti šią temą – dabar, kai atėjo tam laikas.

PROBLEMOS PAGRINDIMAS

Ar tai yra *filosofinė* problema? Visų pirma tai yra gyvenimo problema. Ar ją laikysime filosofine, priklausys nuo mūsų filosofijos uždavinių interpretacijos. Šiaip jau apie šią problemą daugiausia kalba literatūra, teatras ir kinas. Jos aktualumas yra gyvenimo problemos aktualumas, kuris lemia jos psichologinę įtairgą. Todėl mūsų šios problemos kaip filosofinio tyrimo problemos formuluotė skatina padaryti išvadą apie mūsų filosofijos sampratą. Ji jau nebėra vitgenšteiniška kaip *Traktate*: mes nebenorime nusigręžti nuo tikrųjų gyvenimo uždavinių.¹ Norėtume rasti tinkamą šios problemos raišką bei jai derantį nagrinėjimo būdą. Nes yra tiesa, kad su panašiomis problemomis tenka susidurti daugeliui; negana

to, šios problemos sprendimas tampa daugelio moterų gyvenimo turiniu. Ir šis straipsnis yra pastanga „moters balsu“ šią problemą perteikti.

Savo problemos „priešistorėje“ ją suformulavome kaip pasirinkimo problemą. Taigi dabar atlikime judesį, panašų į tą, kurį atliko L. Wittgensteinas vėlyvuoju laikotarpiu. *Filosofiniuose tyrinėjimuose* jis pasiūlė tiesiog *tirti sąvokas*, nes, anot jo, sąvokos „veda mus prie tyrinėjimų. Jos yra mūsų intereso išraiška ir drauge kreipia šį interesą“². Taigi mes bandysime atlikti konceptualinį-semantinį pasirinkimo sąvokos tyrimą (nagrinėsime šios sąvokos turinį ir jos gramatiką). Mums čia padės literatūra ir kalba. Mes klausiamo: ką reiškia *pasirinkti*?

SĄVOKA

Pasirinkimo sąvoka yra maždaug tokia: mūsų dispozicijoje yra daug dalykų (tarkime, obuolių) ir mūsų galioje yra pasirinkti vieną iš jų (apskritai pasirinkimo

situacija yra dosni ir savotiškai optimistiška). Kodėl mes iš-*si*-renkame vieną, o ne kitą? (Čia „išsirinkti“ reiškia „pasirinkti sau“). Dažniausiai dėl to, kad (kartais)

vienas, o ne kitas (tarkime, obuolys) mums labiau *patinka*. Pasirinkdami mes pasiimame, kas mums labiausiai patinka. Tačiau kartais gali atsitikti ir taip, kad pasirinkdami mes pasiimame, kas mums patinka mažiau, bet kažką geresnio norime palikti draugui. O kartais mes tiesiog čiumpame ryškiausią dalyką (tarsi didžiausią obuolį). Ar su gyvenimo sprendimais yra taip pat (kaip su obuoliais)?

Ko gero, čia yra kiek sudėtingiau. Tikėtina, kad obuolių pasirinkimo situacijų mūsų gyvenime bus daug; kartą pasirinkę prastesnį, kitą kartą mes turėsime galimybę gauti geresnį ar tiesiog jį nusipirkti. Pagaliau, nesuvalgyti obuolio – dar ne pasaulio pabaiga. O mūsų gyvenimas yra vienas, ir jis turi pabaigą. Taigi jis diktuoja pasirinkimo *būtinybę*. Tokia situacija gali būti, pvz., profesijos pasirinkimas: profesiją mes pasirinkti *turime*, nes turime (dažniausiai) užsidirbti sau duoną.³ Ne paslaptis, kad gyvenime vyksta ir

nuožmi porų pasirinkimo kova – tai kova, kurios metu sprendžiamas pasirinkimo *klausimas*. Ar pastebėjote, kad pasirinkimas čia jau reiškia *sprendimas*?

Taigi, kartais pasirinkimas yra sprendimas, o kartais – ne. Mus dabar domina sprendimas, o ne emocinės paskatos. Bet ar lengva vieną atskirti nuo kito? „Sprendimas“, „sprendimas“, – kartojame mes filosofijoje; bet ar paklausiamo savęs, *kas tai yra?* Ir koks yra santykis tarp pasirinkimo ir sprendimo *sąvokų*? Kas lieka iš pasirinkimo, kai iš jo atimamas sprendimas? Ar įmanoma čia pasiekti aiškumo? Bent jau mažiausio? Iš pradžių mums padės literatūra (kaip kad padeda daugelyje gyvenimo dalykų). Šiame straipsnyje mus domina „moters balsas“, todėl ir mesime žvilgsnį į moters parašytą – užrašytą – literatūrą. Ši moteris – tai šiuolaikinio romano neprilygstamoji klasikė, drąsioji ir talentingoji rašytoja Virginia Woolf.

PONIOS DELOVĖJ SPRENDIMAS

Pažvelkime į Virginios Woolf romaną *Ponia Delovėj*. Rafinuota žmogaus būsenų specialistė parašė knygą apie vieną moters gyvenimo dieną.⁴ Šiai moteriai 52-eji metai, ji yra Londono aukštuomenės dama. Tos dienos vakare ji rengia priėmimą ir jam ruošiasi. Tačiau svarbiausi įvykiai romane vyksta žmonių sielose.⁵ Romano audinys nuaustas iš prisiminimų, nuotaikų, minčių, dvasinių būsenų aprašymo; jame pinasi keleto herojų gyvenimo linijos. Tos dienos vakaro pobūvyje jos susipina į vieną mazgą. Tačiau čia mums rūpi ji – *ponia Delovėj*.

Ruošdamasi ryte eiti išsirinkti priėmimui gėlių, ji prisimena savo seną jau-

nystės laikų draugą, kurio nematė jau daugelį metų. Jo vardas Piteris Volšas. Jis buvo ne tik jos draugas – nors jie *buvo* draugai. Jis buvo ir aistringai ją išimylėjęs. Jis buvo protingas, *labai* protingas ir išsilavinęs, karštas, žavios sielos ir nuoširdus. Tačiau tą rytą eidama nusipirkti gėlių „ji vis dar ginčijosi su savimi, įrodinėjo teisingai pasielgusi, – kitaip juk ir negalėjo būti, – už jo neištekėjusi“⁶. *Kodėl?* – klausiamo mes. Juk ar gali būti kas nors puikiau nei ištekėti už draugo, kuris dar ir aistringai tave myli?

Štai čia mes ir susiduriame su sprendimo situacija. Kažkada, prieš daugelį metų Klarisa *pasirinko* Ričardą Delovėjų,

apie kurį jos draugė sakė, jog jo intelektualinio pobūdžio sugebėjimai yra antriniai. Ir romane – tai tiesiog simptomatiška – nėra nė vieno sakinio apie tai, jog Klarisa vieną ar kitą būtų *įsimylėjusi*. Mes turime gryną sprendimu paremtą pasirinkimo situaciją. Čia būtų pats laikas padaryti išvadą, jog įsimylėjęs žmogus *nesprendžia*. Ir ko gero, *nesirenka* – nes mes nesirenkame, ką įsimylėti, o tiesiog įsimyline. Kodėl Klarisos atveju nėra net kalbama apie įsimylėjimą? Kodėl tik apie sprendimą? Ar ji buvo beširdė?

Klarisa buvo aukštuomenės mergina, ir jausmai jos gyvenime, ko gero, nevaidino to vaidmens, kokį jie vaidina – pavadinkime – „paprastų“ žmonių gyvenimuose (nors ką gi tai galėtų reikšti? Ar Wittgensteinas turėjo kažką panašaus omenyje, kai užrašė savo pastabą, jog anglės europiečiams yra visiškai „nesuprantamos“?). Būti aristokratu, čia, ko gero, reiškia neduoti valios jausmams ir išlaikyti blaivią sprendimo galią. Tai nereiškia *neturėti* jausmų. Tai reiškia *būtent* nesuteikti jiems galios.⁸ Ir tai yra Klarisos – aukštuomenės moters – esmė.⁹ Ir mes dabar tiriamo ne širdį, o valingą veiksmą.

Pastebėkime paprastą dalyką: valingi veiksmai turi pagrindą. Jų pagrindas yra motyvai. Taigi susiduriame ne su empirinėmis paskatomis, o su logika. (Įsimylėjimai nei pagrindo, nei motyvų neturi. Pastaba sąvokos aiškumo dėlei. Na, žinoma, jie yra empiriniai). Klarisos logika yra tokia (mes išvelgiame keletą motyvų, kurie paskatino ją atsakyti Piterio Volšo):

1) „Bet kad ir kokia graži būtų diena, medžiai, žolė ar ta maža mergaitė raus-

vais drabuželiais, Piteris niekadęs to nepastebėdavo. Jeigu ji lieptų, jis užsidėtų akinius, tada atkreiptų dėmesį. Jį domino tik pasaulio reikalai: Vagneris, Poupo poezija, dar žmonių charakteriai bei Klarisos sielos ydos. Kaip jis ją bardavo! O kaip jie ginčydavosi! Ji ištekėsianti už Ministro Pirmininko ir, stovėdama laiptų viršuje, oriai sutikinėsianti svečius; jis vadindavo ją tobula šeimininke (o Klarisa verkė dėl to savo miegamajame) ir vis kartodavo, kad tam ji turinti įgimtų gabumų“¹⁰;

2) „Juk santuokoje turi būti bent truputėlis laisvės, bent truputėlis nepriklausomybės, ypač kai du žmonės diena dienon gyvena po vienu stogu; Ričardas jai jos suteikia, jina jam – irgi. [...] O su Piteriu viskuo teko dalytis ir viskas jam rūpėjo. Tai buvo nepakenčiama, ir kai įvyko toji scena sodelyje prie fontano, ji tiesiog privalėjo nutraukti su juo santykius, kitaip jie abu būtų sužlugę, pražuvę, ji tuo nė kiek neabejojo, nors dar ilgai it įsmigusią strėlę nešiojo širdyje tą sielvartą, ta širdgėlą [...] Jis vadino ją šalta, beširde, perdėtai manieringa. Atseit ji niekada nesuprasianti jo jausmų“.¹¹

Motyvai, kurie paskatino Klarisą atsakyti Piterio Volšo, kaip mes suprantame, yra tokie:

- 1) jie žiūrėjo ne ta pačia kryptimi;
- 2) jis ją analizavo;
- 3) jis ją kritikavo;
- 4) jis nedavė jai laisvės.

Todėl Klarisa pasakė Piteriui „Ne“ ir pasirinko Ričardą Delovėjų. Toks buvo jos sprendimas. Galbūt Ričardas nebuvo toks protingas ir toks žavus, bet jis neigė jos esmės.

KLARISOS DELOVĖJ ESMĖ

Klarisa nebuvo labai išsilavinusi ar labai protinga, tačiau tai nebuvo motyvas pasirinkti panašų į save (tiesą sakant, apie panašumą čia sunku spręsti, nes apie Ričardą Delovėjų žinome pernelyg mažai). Tiesa, tai *gali* būti motyvas ir visai pakankamas motyvas. Taip pat tai gali būti ir paaiškinimas, kodėl labai žavūs, išsilavinę ar tiesiog labai gražūs žmonės negali susirasti sau antrųjų pusių (pagal *ką* atpažįstamas panašumas?). Klarisai svarbiausia buvo tai, jog Ričardas leido jai būti pačia savimi. O *ką* jai reikėdė būti pačia savimi? Tiesa, klausimas čia įdomus ir, reikia manyti, skirtingai atsakomas (nes tai ir yra šio klausimo esmė). Kai klausama, *ką* reiškia „būti savimi“, pradedama ieškoti asmens unikalumo požymių. Klarisos unikalumas buvo tai, jog ji mėgo „būti visuomenėje“. Mes pasakytume: Klarisa Delovėj buvo *socialinis genijus*. Priiminėdama svečius

ji išgyvendavo gyvenimo meilę, kurią ir šiaip – gyvenimui – jautė. Ir atsisakyti pobūvių rengimo bei dalyvavimo juose jai būtų reiškę atsisakyti savo esmės. Ji būtų turėjusi nebūti savimi.

Paprastiems (ypatingų talentų neturintiems žmonėms, tokiems kaip aš) kokio nors dalyko atsisakymas kartais gali nereikšti nieko ypatingo: tiesiog nedidelė auka, o gal nė to nebūta. Ir tiek. Tačiau kaip gali savęs atsisakyti *genijus*? Juk genialumas (aukščiausias įgimto gabumo laipsnis) yra jėga, veikiau priverčianti *sau* tarnauti žmogų, o ne atvirkščiai. Genijus savęs atsisakyti negali, nes jo misija – išreikšti savyje glūdinčią energiją, kuri – jei nebus išreikšta – gali sprogdinti žmogų iš vidaus. Ir kaip galėjo Klarisa atsisakyti savo socialinio genialumo – genialumo būti namų šeimininke, pobūvių siela, jeigu tai buvo jos *sielos* esmė?

GENIALUMO SĄVOKOS IŠPLĖTIMAS

Galbūt kitiems žmonėms šis straipsnio paragrafas ir nėra reikalingas, tačiau kam – taip pat ir šio straipsnio autorėi – jis yra būtinas. Mat mes pernelyg esame pratę prie romantinės ar kiek kitaip mistifikuotos vaizduotės judesio, su „genijaus“ sąvoka sieti ore blaškomų tamsių garbanų paveikslą debesėtos nakties fone. Trumpai tariant, genijus – tai ypatingas, visiškai kitoks žmogus nei visi, turintis ne tik ypatingų, visiems kitiems mįslingų gebėjimų („Dievo dovaną“), bet ir tą pačią dovaną nesilaikyti visuomenėje priimtų taisyklių ar moralės normų. O Klarisos atveju yra visiškai atvirkščiai – ji turi ypatingą Dievo dova-

ną (tiesa, Dievu ji netiki) laikytis to, kas priimta, ir įžvelgti ne tik giliai, bet ir gražiai šios laikysenos prasmę. Laikytis to, kas priimta, jai yra natūralu ir gražu; ir tai jai niekuo neprimena tokio dalyko kaip „suvaržymas“ ir „apribojimas“, „falšas“ ar „veidmanystė“. Būtent todėl Piterio Volšo kritika kirto Klarisai per pačią širdį – jis norėjo ją priversti būti kažkuo kitu, tuo, kuo įsivaizdavo jis pats. Ir net jeigu romantinio polėkio žmonės, kuriems patinka Piterio Volšo nuoširdumas, natūralumas ir konvencijų nepaisymas, būtų linkę linguodami galvas sakyti, kad Klarisa išsižadėjo tikrųjų gyvenimo dalykų ir pasišventė socialinės

regimybės kūrybai, mes turėtume įsąskaitai jiems priminti, kad jie paprasčiausiai nėra tolerantiški ir neišžvelgia Klarisos sprendimo esmės. Nes ji turėjo *teisę* nuspręsti, o pasinaudojimas šia teise moters sieloje yra vertas pagarbos ir nelen-gvas dalykas. Nes *būti savimi nėra lengva*. Ir taip yra visur. Būtent buvimas savimi yra tikrasis žmogaus uždavinys. Klarisa netikėjo Dievu, bet ji ir neveidmainiavo. Ji mylėjo *gyvenimą* ir mėgo *gražų* gyvenimą. Ji to ir neslėpė.

Štai šį dalyką mes norėtume pritaikyti tam, ką pavadiname „genialumo sąvokos išplėtimu“. Neketiname pasakyti dar negirdėtų dalykų, nuo kurių apsalties širdys ir suvirpėtų protai. Ir tegul būsime apkaltinti (tegul *aš* būsiu apkaltinta) populizmu, bet drįsime pareikšti, kad genialus kiekvienas žmogus, kuris nebijo būti savimi ar to buvimo primygtinai ieško. Nes kūriniai – tegul ir nemarūs – yra sąlyginiai dalykai (beje, ir šiame kontekste lenkiu galvą prieš Mozartą). Tačiau besąlygiškumas yra dar svarbiau. O kas *yra* besąlygiškumas?

Besąlygiškumas (tai, kas nepriklauso nuo jokių sąlygų) yra žmogaus konkre-

tybė (mes viską paprastiname, bet ir tegul). Ir neišsižadėti šios konkretybės yra genialu. Taip – būdami savimi, ieškodami savęs – gimsta genialūs aktoriai; bet esama ir meilės, ir kulinarijos genijų; esama genialių kaimo gydytojų; tačiau esama ir žmonių, kurie moka genialiai patylėti; kurie moka puikiai nustatyti lysvių proporcijas darže; reikiamu momentu skelti antausį. Štai šia prasme Klarisa Delovėj buvo socialinis genijus: ji mokėjo bendrauti su žmonėmis pobūviuose, palaikyti ir atpalaiduoti pokalbių sraigtus. Ir šios problemos esmė yra ta, kad kartais reikia to genialumo paieškoti; teigti, kad vieni žmonės yra vertingesni už kitus, nes yra „genijai“, yra neleistinas žmogaus įžaidimas. (Nes taip ir norėtusi kukliai paklausti: „O kaip gi aš?“)

(Tai, ką čia parašėme, yra šioks toks „anti-hėgelizmas“, bet ne ta prasme, kaip atrodytų iš pirmo žvilgsnio. Hegelis rašo: „Didieji žmonės siekė savo, o ne kitų pasitenkinimo“¹². Ši mintis yra teisinga, bet šališka, nes savojo pasitenkinimo siekimas kažkodėl yra rezervuojamas tik „didiesiems“ žmonėms. Mes šią rezervaciją norėtume panaikinti.)

RELIGINĖ SAVĖS ATSIŠAKYMO INTERPRETACIJA

Hegelio „didžiojo žmogaus“, kuriančio istoriją dėl to, kad pasiektų savo asmeninius tikslus, samprata natūraliai diktuoja tam tikrą būtinybę. Tai būtinybė, kad šalia jo būtų kitas žmogus, kuris uoliai rūpintųsi šio didžio žmogaus kasdienybėje, jo pietumis ir batais.¹³ Senais laikais tai būdavo tarnas („kamerdineris“). Šiais laikais, kai intelektualumas nėra brangiai apmokamas, o ir pripažin-

tu genijumi (nepripažintais esame visi) būti sunkoka, šią funkciją dažnai atlieka draugė arba žmona, ir ši situacija niekam nekelia nepasitenkinimo. Ji nekelia nepasitenkinimo ir mums, kol minėta situacija nepradedama suvokti kaip *neišvengiamybė* ar *savaimė suprantamybė*. Tiesa, intelektualai, tapę autoriais, kartais dedikacijose padėkoja savo draugėms arba žmonoms. Ir – ką? Ar parašyti apie vie-

natvę, kai klusni žmona, pagaminusi baltymingus pietus, laukia savo intelektualaus gyvenimo draugo, kol šis „patiria gyvenimą“ kur nors naktiniame klube? Dėl meilės viską galima iškęsti, toks būtų natūralus ir, regis, savaimė suprantamas atsakymas. Tačiau čia mums persasi vienas savitas skaudus ir neparanus terminas *auka*.

Piteris Volšas taip pat buvo intelektualas ir, kaip sakoma, „daug žadantis“ jaunuolis. Jis norėjo, kad Klarisa taptų jo žmona, tačiau jo nuožmi kritika davė suprasti, kad jis reikalavo jos atsižadėti savęs. Tai yra, jis reikalavo *aukos*. Klarisa netikėjo į Dievą. Todėl ir Evangelijos žodžiai: „Jei kas nori eiti paskui mane, teišsižada pats savęs, tepasiima savo kryžių ir teseka manimi“ (Mt 16, 24)¹⁴, jai neturėjo galios. Ji tiesiog atsisakė tekėti už Piterio Volšo. O mums šiek tiek parūpo

religinė žmonių erotinės meilės ryšio interpretacija, ir jos išdava dažnai yra ta, kad aukojasi *moteris*, priimdama santuoką kaip savo gyvenimo kryžių. Ir mes ne-drįstume su šia interpretacija ginčytis. Tačiau Klarisa tam tikra prasme buvo teisi, nes ji nesupainiojo sekimo Piteriu Volšu su sekimu Kristumi, ką kartais padaro dvasingos religingų moterų prigimtys. Štai *tai* mes ir norėjome šiuo klausimu pasakyti: religinio savęs išsižadėjimo nereikia painioti su atsidavimu kitam žmogui, nes akcentai šiose, be abejonės, skirtingose santykių plotmėse išsidėsto nevienodai (mat santykio su mylimu žmogumi „sureliginimas“ gali peraugti į jo „sudievinimą“, o tai jau yra grubi klaida). Ir pamąstyti čia tikrai yra apie ką.

O mes tuo tarpu peržvelkime Klarisos atsisakymo motyvus, dabar žvelgdami į juos kaip į *aukos* atsižadėjimo motyvus.

KLARISOS DELOVĖJ AUKOS ATSIŽADĖJIMO MOTYVAI

1) *jie žiūrėjo ne ta pačia kryptimi*, sakėme mes. Ir iš tiesų, pasitelkdami tą nuostabų Dievo mums duotą gebėjimą, vadinamą „protu“, kaip mes turėtume suderinti dvi skirtingas požiūrio kryptis? Ar jie būtų turėję nuolat vienas kitam pasakinėti, į ką atkreipti dėmesį? Ir toks būtų turėjęs būti jų gyvenimas – gyvenimas kaip nuolatinis pokalbis: „pažiūrėk čia“, „o ką manai apie tai?“ Tai ne santuoka. Tai draugystė.

2) *jis ją analizavo*, sakėme mes. Ar kuri iš mūsų norėtų gyventi su savo psichoanalitiku? Beje, permanentiniu? Ir atsisakymas, remiantis šiuo motyvu, nėra gryna psichologija. Tai savisaugos logika, nes mąstant grynai induktyviai mes tegalėtume padaryti išvadą „jis ma-

ne visą laiką analizuos“, o čia veikia einama prie dedukcinio sprendinio „*nenoriu*, kad mane visą laiką analizuotų“. Piteris Volšas gerai pažinojo Klarisą. Bet pažinimo santuokai nepakanka. Santuokai nepakanka netgi *tobulo* kito asmens pažinimo, jeigu toks apskritai būtų.

3) *jis ją kritikavo*, sakėme mes. Ir dabar norėtume paklausti, *kokią jis turėjo teisę?* Iš kur jis *žinojo*, kad pats yra teišus? Ar jis buvo „aukštesniame ontologiniame lygmenyje“¹⁵? Bet ką gi reiškia šis filosofinis žargonizmas? Ar tai nėra tik muilo burbulas sugluminti mažiau skaičiusius žmones? O gal tuo norima pasakyti, kad Piteris Volšas buvo protingesnis už Klarisą? (Beje, ji pati pripažįsta, kad „niekaip nesuprato, kaip nugyveno iki šiol su tom

žinių pabirom, kurias gavo iš froilen Deniels. Juk nieko nemokėjo – nei užsienio kalbos, nei istorijos, ir knygų beveik nebeskaitė(...)“¹⁶). Vadinasi, kito asmens protinio pranašumo pripažinimas dar nėra motyvas pasakyti jam „Taip“. Juk ir žinios – pagaliau pripažinkime – yra sąlyginis dalykas. Mes gyvename ne su žiniomis. Ir jokios žinios nesuteikia kam nors teisės kritikuoti kažką kaip *asmeni*, o ne kaip žinių subjektą.

4) *jis nedavė jai laisvės*, sakėme mes. Santuoka nėra kalėjimas ar tobulumo mokykla, specialiai išrasta tam kilniam tikslui. Pastarajame motyve ypatingai išryškėja Klarisos pagarba savo pačios *asmeniui*. Nes asmuo yra laisvės subjektas. Bet kokiuose santykiuose jis turi teisę į nepriklausomybę – nes tai *yra* jo teisė. Ir nepriklausomybę santuokoje

Klarisa suprato kaip tam tikrą laisvės formą. Nes netgi didžiausias betarpiškumas tarp žmonių nėra motyvas jiems nuspręsti savo likusį gyvenimą nugyventi santuokoje vienas su kitu.

Dabar dar kartą paklauskime savęs apie atsižadėjimą. Klarisa atsisakė eksplacitinės savo pačios aukos, aukos, kuri reikalavo atmesti savo asmens (įsitikinimų, vertybių) branduolį. Bet ar tai vienintelė aukos rūšis (kaip keistai tai beskambėtų)? Taigi, kad ne. Klarisa gyveno, prisiimdama atsakomybę už savo sprendimą. O tai ir *yra* auka. Nes kiekvienas sprendimas gyvenime yra auka: „Juk gyvenimas ir yra nusižeminimas, atsižadėjimas“¹⁷, mąstė Klarisa, švytėdama savo pobūvyje. Todėl išvada yra tokia: nuspręsdami *visada* kažko atsižadame. Teliaka pasirinkti, ko atsižadėti.

TAD KĄ GI MES PAGALIAU RENKAMĖS?

Ką tik išvardinome motyvus, kurie – kaip mums atrodo – paskatino Klarisą pasakyti „Ne“ talentingam, žavingam jaunam žmogui Piteriui Volšui. Ji pasakė „Taip“ Ričardui Delovėjui, kuris labiau už Šekspyra mėgo savo šunis. Ir tai dabar kartojame ne dėl ekstravagancijos ar siekio skaitytojui įkalti į galvą jau ir taip kurį laiką kalamą dalyką. Tiesiog čia mums gimsta nauja mintis. Iš to, ką Klarisa mąsto apie Piterį, ką ji prisimena, taip pat iš pačios autorės Virginios Woolf pasažų, skirtų būtent Piteriui, mums prieš akis iškyla *gyvas*

turtingos asmenybės paveikslas. Palyginti su Ričardu, kuris buvo tiesiog pasiturintis ir iš tiesų paprastos proto sanklodos žmogus, Piteris buvo ne tiesiog „neblogas žmogus“, o *asmenybė*. Ir štai Klarisa, galvodama apie santuoką, pasirinko ne *asmenybę*. Ji pasirinko „neblogą, paprastą žmogų“. Tai skatina mus suformuluoti mintį, kad kokio nors žmogaus *buvimo asmenybe* pripažinimas dar nėra pakankamas motyvas už jo ištekėti (mes kalbame iš „moters balso“ pozicijos; vyrai iš savosios kalbėjo jau pakankamai ilgai).

KODĖL?

Trumpai užmeskime akį į kitą gražų, nuostabų Virginijos Woolf kūrinį *Orlan-*

*das*¹⁸, kuris – drįstume teigti – skirtas būtent asmenybėsiskumo problemai. Nenori-

me skaitytojų užkrauti papildoma informacija, bet bene pagrindinis romano įvykis yra tai, kad herojų ištiko lyties permaina, ir štai kertinė romano mintis (romano, beje, kurį reikia skaityti kaip fantasmagorinę poemą arba, kaip siūlo kritikai, „biografinio žanro parodiją“): „Lyties permaina, – kad ir keičianti ateitį, – nereiškė jokių asmenybės pokyčių“¹⁹.

Iš šio sakinio mes „ištraukiame“ tokią mintį: toks dalykas kaip asmenybė nėra lytiškai determinuotas. O ištekama už lytiškai determinuotų žmonių. Čia, matyt, iš tikrųjų esama „matymo“ (tuo pačiu ir konkretaus „suvokimo“) skirtumų. Taigi: mes renkamės ne asmenybes.

(O dabar atiduosime duoklę klasikinei filosofijai, kurią taip pat mylime ir gerbiame, nors ją ir rašė vieni vyrai, sąmąjinguose pokalbiuose išradę ir sąvoką „moteriška logika“. Kas tai yra – ar jie patys žino? Juk ir jų žinojimas „vyriškas“! O, kaip sakė toji pati Virginia Woolf, „kai rašome apie moteris, viskas ne vietoje – ir kalbų kulminacija, ir pabaiga; ir kirčio vieta visuomet skiriasi nuo vyrų“²⁰. Tad Kantas asmenybę apibrėžia taip: tai „laisvė ir nepriklausomybė nuo visos gamtos mechanizmo, tačiau kartu traktuojama kaip sugebėjimas būtybės, kuri pavaldi savitiems, būtent jos pačios proto duotiems, gryniesiems praktiniams dėsniams; vadinasi, asmuo, kaip priklausantis jautimais suvokiamam pasauliui, pajungtas savo asmenybei, kiek ji priklauso ir galimam vien tik mąstyti pasauliui; todėl nereikia stebėtis, jei žmogus, kaip priklausantis abiem pasauliams, į savo paties esybę savo antrosios ir aukštesnės paskirties atžvilgiu turi žiūrėti ne kitaip, kaip tik pagarbiai, o į jos dėsnius – su didžiausia pagarba“²¹. Ką apie tai galima pasa-

kyti? Ogi tai, jog tai ta pati mintis kaip ir Virginijos Woolf: asmenybė – tai žmogus, subordinuojantis savo lytiškumą aukštesniam tikslui. Tačiau santuoka nėra lytiškumo subordinavimas. Tai tiek.).

(Beje, čia dar privalu pridurti pastabą, kurios dėmesingas (o mes gerbiame visokius) skaitytojas galėtų iš mūsų pareikalauti. Būtent, tai pastaba apie asmens ir asmenybės sąvokų skirtumą, apie kurią Kantas užsimena, tačiau jo neišskleidžia. Antai visai neseniai kalbėjome apie tai, kad Klarisa gerbė savo pačios *asmenį*, ir todėl neištekėjo už Piterio Volšo, kuris buvo *asmenybė*. Ar čia nesama prieštaravimo? Būkime dėmesingesni Kantui, tam pagarbos vertam senam žmogui (kurį kažkada be reikalo užsipuolėme), ir dar kartą perskaitykime cituotą vietą: „vadinasi, asmuo, kaip priklausantis jautimais suvokiamam pasauliui, pajungtas savo asmenybei, kiek ji priklauso ir galimam vien tik mąstyti pasauliui“²², etc. Iš to galima padaryti išvadą, kad asmuo yra asmenybės pajungimo jautimais suvokiamam pasauliui *pasekmė* (sekmuo ar rezultatas). Asmenybės *sąvoka* nurodo asmens priklausomybę galimam vien tik mąstyti pasauliui. Kuo labiau asmuo priklauso šiam *pastarajam* pasauliui, tuo daugiau jis yra asmenybė. (Tačiau drauge tuo labiau sumažėja jo kaip empirinės būtybės statusas). Vadinasi, asmenybė daugiau gyvena „galimame vien tik mąstyti pasaulyje“, o asmuo – šiame, kurį esame įpratę vadinti savu. Ir kai moteriai iškyla pasirinkimo klausimas, ji rinksis tą, su kuriuo gyventi „šiame“ pasaulyje. Mat su asmenybe galėtų tik dalintis idėjomis, t.y. drauge mąstyti. (Beje, taip būtų, jei abu būtų asmenybės. O jei asmenybė būtų tik vyras, tuomet moteriai

tektų šios asmenybės aptarnavimo funkcija, ir šis kuo puikiausiai mąstyto drauge su kitomis asmenybėmis)).

Tad ką gi pagaliau mes renkamės? Na, žinoma, tą, kurį pamatome kaip vy-

rą. Piterio Volšo asmenyje Klarisa pamatė žavią asmenybę. Ričardo Delovėjaus klasikinėje anglosaksiškoje natūroje Klarisa pamatė vyrą. Mes renkamės ne asmenybes, o vyrus.

KAS ATSTITINKA, KAI MES NUSPRENDŽIAME

Vėl paskaitykime romaną: pobūvio dienos rytą Piteris Volšas aplanko Klarisą. Po daugelio nesimatymo metų juos užplūsta prisiminimai. Bet štai į kambarį įeina Klarisos ir Ričardo duktė Elizabeta. Skaitome:

„Atsivėrė durys.

– O štai ir mano Elizabeta, – jausmingai, gal net kiek teatrališkai ištarė Klarisa“²³.

Išėjęs iš jos namų, Piteris po senovei varė savo kritikos vagą:

„Ir kaip ji ištarė: „O štai ir mano Elizabeta!“ Piteris susierzino. Negalėjo pasakyti paprastai: „Štai Elizabeta!“ Tai buvo nenuoširdu“²⁴.

Piteris nesuprato vieno svarbaus dalyko: žodis „mano“ atsiranda tuomet, kai mes *nusprendžiame*. O ne tiesiog čiumpame be sprendimo.

Vadinasi, sprendimo momentu valios veiksmu įgyjama teisė kažką pavadinti „mano“. Kiekvieną kartą, kai sprendžiame, renkamės. O pasirinkimas be sprendimo neturi jokios logikos, todėl ir konceptualizuoti jį yra sunku. Gal tai estezės žaismas? (O kas yra įsimylėjimas, jei ne estezės žaismas?)

(Kai kas galėtų apkaltinti moterį nenuoširdumu, kai ji išteka, vadovaudamasi ne jausmų paskatomis – ką ir bando padaryti Piteris. Bet, atleiskite – nuoširdumas yra ne tik jausmų, bet ir minčių – sprendimų – nuoseklumas. Ir niekas neturi teisės sprendimo nuoseklumą pagrįstą pasakymą kritikuoti kaip nenuoširdų. Kaip apskritai niekas neturi teisės – taip, kaip Piteris ar kiti „žinovai“ – mūsų kritikuoti remdamiesi neva giliu mūsų esmės pažinimu. Nes kas gi jiems galėtų tą teisę suteikti? O praktika rodo, kad būtent vyrai pretenduoja į moters žinovų postą, o ne atvirkščiai.)

(Štai kažkas rodo sau į krūtinę ir sako: žodyje „nuoširdu“ yra „širdis“. Mes norėtume pasakyti, kad „širdis“ taip pat gali atsirasti sprendime, o ne, kaip esame linkę manyti, kažkokiam polėkyje, etc. Taip, širdį mes pajuntame sprendimuose.)

Pasirinkdama moteris tampa ne vien estetiniu žaislu ar estetinio žaidimo žaidėja (ir viena, ir kita jai tinka). Kai ji pasirenka, atsiranda jos „mano“²⁵. Bet ne tik tai. Kai ji pasirenka, atsiranda jos „aš“.

SU KUO SUTAPSI...?

Nes ką gi reiškia mylėti? Pirmasis atsakymas, būtų, žinoma, „jausti“. Tačiau mylima ne dėl to, kad „juntama“

(kalbame apie sąvokos pritaikymą), o juntama dėl to, kad mylima. Ir šio dalyko prigimtis mums yra paslėpta, nes tai

tikrai nėra vien emocinės paskatos. Ne paslaptis ir tai, kad kartais nustojama mylėti. Ar taip vadinasi jausmo išnykimas? Jeigu taip, tuomet ištikimybės priesaikos neturėtų prasmės. Dar kartą įsiklausykime į tai, ką ką tik pasakėme: juntama dėl to, kad mylima. Tai reiškia, kad jausmas gimsta iš meilės, o ne atvirkščiai. Vadinasi, nustoti jausti dar nereiškia nustoti mylėti.

Ir galbūt Klarisa iš tiesų kažką jautė Piteriui Volšui. Nepaisant to, ji pasakė jam „Ne“. Ir išvada tokia: ji pasirinko (nusprenė), ką mylėti. Ir – paradoksalu – šitaip ji privertė Piterį ir toliau apie ją galvoti ir kažką jausti (beje, Piteris iš Indijos, kuris išvyko po nesėkmingų piršlybų, grįžo neva „įsimylėjęs“ kažkokią jauną damą. Na, ar šis jausmas – ar šis žavingas žmogus – nepanašus į drugelį?).

Klarisa, padariusi savo sprendimą, liko jo gyvenime. Ji liko jo gyvenime, nes liko *savimi*. Pasirinkdama Ričardą, ji liko savimi. Ir – drįstume teigti – būtent dėl to Piteris ją mylėjo (tebemylėjo, vis dar mylėjo, suprato, kad myli, manė, kad nėra įsimylėjęs, aiškinosi, etc.).

Paskaitykime drauge romano pabaigą. Pobūvio pabaigoje Piteris kalbasi su sena jaunystės laikų drauge Sele, tapusia ledi Roseter:

„(...) Ką reiškia protas, palyginti su širdimi? – pridūrė ledi Roseter stodamasi.

– Aš tuoj ateisiu, – atsakė Piteris, bet valandėlę dar sėdėjo. Kas čia per baimė? Kas per džiugesys? – stengėsi susivokti. Iš kur toks nepaprastas jaudulys?

Klarisa, atsakė pats sau.

Nes pagaliau pasirodė ji.“²⁶

Nes ji buvo verta pagarbos.

SPRENDIMO SĄVOKA

Apibendrinkime savo tyrimą. Iš to, ką pasakėme, akivaizdu, jog sprendimo sąvoka nėra paprasta. Joje, kiek mes galime įžvelgti, yra ir sakymas „Ne“, ir sakymas „Taip“. Kiekviename sprendinyje yra kažko atmetimas ir kažko priėmimas. Ar sprendinys yra teigiamas, ar neigiamas, yra tik gramatinės raiškos ypatumai (jei sprendinys teigiamas, pirmiau kažkam pasakoma „Ne“, o po

to kažkam „Taip“; jei neigiamas – atvirkščiai). Taigi toks dalykas kaip sprendinys *jau* yra sintetinis teiginys. Tai loginė teigimo ir neigimo sandauga. Jis atsiranda iš refleksijos. Kur nėra refleksijos, ten nėra ir sprendinio. Na, aišku: kur nėra sprendinio, ten nebuvo ir sprendimo. Pasirinkti be sprendimo galima. Tačiau kiekvienas sprendimas yra pasirinkimas.

MOTERS SPRENDIMO GELMĖ

Iš to, ką pasakėme, tarytum akivaizdu, kad moters sprendimo pagrindas gali nebūti emocinės paskatos. Tai gali būti valinga pastanga išlikti savimi ar būti savimi pagal mintyse turimą savo pačios (savo pačios gyvenimo ir jo uždavinių) projektą. Ir čia jau susiduriame

su komplikacijomis, nes ten, kur nusprenđžiama, dažnai lieka abejonės dėl šio sprendimo teisingumo (jos kildavo ir Klarisai). Mąstyti ir spręsti yra sunku.

Kita vertus, pagalvokime ir šiek tiek konkrečiau: kodėl pasirenkamas vienas ar kitas *žmogus*? (Prabėgomis pasakysime,

kad Ievai su Adomu buvo žymiai paprasčiau, nes ten, kur jie buvo, tik jiedu ir tebuvo žmonės, t.y. panašūs). O dabar žmonių daug, ir su panašumu yra sunkoka (todėl ir nesiryžome griežtai teigti, kad Klarisa pasirinko Ričardą dėl panašumo). Tačiau taip gali būti – mes to nežinome.

Ir štai šį neiškę motyvą pasakyti kažkam „Taip“, mes ir regime kaip mo-

ters sprendimo gėlmės paslaptį. Nes mes ir negalime jos atskleisti. Savo straipsnyje tegalėjome nupaišyti motyvus, kurie lemia atsakymą „Ne“. Todėl jį pavadinome *Filosofiniu etiudu apie moters sprendimo gėlmę*. Šią gėlmę mes norėjome tik nurodyti, o ne išmatuoti.

Ir dar: pasakyti „Taip“ yra sunkiau nei pasakyti „Ne“.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ „Mes jaučiame, kad net jei būtų atsakyta į visus galimus mokslo klausimus, mūsų gyvenimo problemos net nebūtų paliestos. Žinoma, būtent tuomet nebelieka jokių klausimų ir būtent tai ir yra atsakymas“ (T 6.52). Žr. *Tractatus logico-philosophicus*. The German text of Ludwig Wittgenstein's *Logisch-philosophische Abhandlung*. Transl. D. F. Pears and B. F. McGuinness. – London and New York: Routledge and Kegan Paul, The Humanities Press, 1974, p. 148.
- ² Ludwig Wittgenstein. *Philosophische Untersuchungen / Philosophical Investigations*. Dritte Auflage. Mit englischem and deutschen Register. – The Macmillan Company, 1971, p. 151.
- ³ Aišku, esama išimčių. Bet be kokio nors lavinimosi netgi multimilijonieriai numirtų iš nuobodulio.
- ⁴ Literatūros specialistams būtų įdomu palyginti du kūrinius apie vieną žmogaus gyvenimo dieną: V. Woolf *Ponią Delovėj* ir J. Joyce'o *Ullisą*.
- ⁵ Mes nebijome šito žodžio.
- ⁶ Virginia Woolf. *Ponia Delovėj*. Vertė Violeta Tauragienė. – Vilnius: Alma littera, 2008, p. 10.
- ⁷ „Mūsų svarstymams svarbu, kad esama žmonių, sukeliančių išpūdį, jog neįmanoma sužinoti jų jausmų ar minčių. Tai gi neįmanoma jų suprasti. (Anglės europiečiams).“ Žr. Ludwig Wittgenstein. *Vermischte Bemerkungen*. // *Werkausgabe* Band 8. – Frankfurt an Main: Suhrkamp, 1990, p. 554.
- ⁸ *Keep your temper* (liet. „Tramdyk savo būdą“), sakė Alisai Vikšras Lewiso Carrollo knygoje *Alisa Stebuklų šalyje*, tobulai anglosaksiškoje pasaulyje. (Vertėjas į lietuvių kalbą Kazys Grigas verčia „Nesikarščiuk“ (žr. Luisas Kerolis. *Alisa Stebuklų šalyje ir Veidrodžio karalystėje*. – Vilnius: Vytury, 1991, p. 38). Panašiai ir Klarisa Delovėj valdo savo jausmus, pvz., kad ir kalbėdamasi su nemėgstama savo dukters Elizabetos mokytoja.
- ⁹ Taip pat šio klausimo nesvarstymas yra Virginios Woolf, rašytojos aristokratės, esmė.
- ¹⁰ *Ponia Delovėj*, p. 10.
- ¹¹ Ten pat.
- ¹² Georgas Hegelis. *Istorijos filosofija*. Vertė A. Šliogeris. – Vilnius: Mintis, 1990, p. 56.
- ¹³ Šią situaciją puikiai aprašė prof. T. Sodeika. Žr. Tomas Sodeika. Apie metafiziką: septynios situacijos su intarpais bei komentarais. // *Naujasis židinys*, 1996 rugsėjis, p. 540–553.
- ¹⁴ *Naujasis testamentas*. Vertė Č. Kavaliauskas. 3 pataisytas ir papildytas leidimas. – Vilnius: Katalikų Pasaulio leidiniai, 2006, p. 94–95.
- ¹⁵ Labai gražiai pažinimo ontologinius lygmenis suskirsto Aristotelis *Metafizikoje* (*Alpha 1* skyrelis, 980 a 21-982 a 2). Žr. Aristotle. *Metaphysics*. Transl. R. Hope. – New York: Columbia University press, 1952, p. 3–6.)
- ¹⁶ *Ponia Delovėj*, p. 11.
- ¹⁷ Ten pat, p. 187.
- ¹⁸ Šis V. Woolf romanas, ko gero, pats „postmoderniškiausias“. Skaitytojas pats teperskaito ir tepagalvoja, kodėl. Ir įdomiausia tai, kad ką Woolf perteikė kaip ironišką fantaziją, šiais laikais kartais tampa tikrove – su tam tikromis išlygomis.
- ¹⁹ Virginia Woolf. *Orlandas*. – Vilnius: Alma littera, 2005, p. 94.
- ²⁰ Ten pat, p. 209.
- ²¹ Imanuelis Kantas. *Praktinio proto kritika*. Vertė R. Plečkaitis. – Vilnius: Mintis, 1987, p. 107.
- ²² Ten pat.
- ²³ *Ponia Delovėj*, p. 56.
- ²⁴ Ten pat, p. 57.
- ²⁵ Jos vaikai, jos namai, jos tradicijos ir pan.
- ²⁶ *Ponia Delovėj*, p. 215.